

Aleg 758

Sprawozdanie

Komisji budżetowej o stanie fundacyi Stanisława hr. Skarbka za czas od początku r. 1907 do połowy roku 1909.

Wysoki Sejmie!

Niniejsze sprawozdanie w części ogólnej i o ile się odnosi do spraw majątków ziemskich fundacyi, opracowane jest na podstawie sprawozdania Departamentu I. i aktów Wydziału krajowego; co do zakładu w Drohowsyżu jest ono nadto oparte na spostrzeżeniach poczynionych przy zwiedzeniu Zakładu.

Wydatki ogólne fundacyi w okresie sprawozdawczym znacznie się wzmogły. Koszta utrzymania Zakładu w Drohowsyżu wobec niepomiernego podrożenia artykułów żywności doznały niezwyklej zwyżki, a jako dalsze następstwo spowodowały nieuniknione podwyższenie poborów urzędników i sług fundacyi.

Jeżeli więc pomimo to, zamknięcia rachunkowe wykazują stałe nadwyżki dochodów netto, a tem samem utrzymanie równowagi budżetowej, należy uważać to za objaw pomyślny spowodowany wydatnym wzrostem dochodów z dóbr i lasów, które wynosiły w roku 1902 brutto 479.660 K wobec 619.915 w roku 1908.

Rezultat ten spowodowały — obok uzyskania korzystnych warunków przy wydzierżawieniu folwarków — w głównej części zwyżka cen drzewa, która jednak w ciągu roku 1908 uległa dotkliwej depressyi — co nakazuje ostrożność w gospodarce i w budżetowaniu dóbr fundacyjnych.

Podwyższenie płac urzędników i sług.

Podstawą poborów funkcyonaryuszów centralnej administracyi była norma z roku 1886, zaś funkcyonaryuszów Zakładu w Drohowsyżu norma z roku 1896. Nie odpowiadała już więc obecnym cenom wszystkich środków żywności. Na podstawie zatem wniosku kuratoryi z dnia 3 grudnia 1907, Rada administracyjna postanowiła podwyższenie poborów od 1. stycznia 1908, uchwałą zatwierdzoną przez Wydział krajowy i c. k. Namiestnictwo jako najwyższej władzy fundacyjnej. Pobory te wynosiły:

	do roku 1907	od roku 1908
w centralnej administracyi	30.220 K	33.780 K
w Zakładzie Drohowsyżkim	58.356 „	64.471 „
Razem	88.576 K	98.257 K

Zwyżka zatem wynosi 9.681 K, czyli 11.4⁰/₁₀₀.

Kontrola.

Ustalenie posady kontrolora kasy centralnej, tudzież zaprowadzenie podwójnej buchalteryi ułatwia utrzymanie ewidencji w czynnościach administracyi centralnej.

A) Zakład w Drohowyżu.

Od marca 1907, w którym komisya budżetowa złożyła Wysokiemu Sejmowi ostatnie sprawozdanie o stanie fundacyi Skarbkowskiej w Drohowyżu, wiele się w niej zmieniło i co z zadowoleniem należy stwierdzić, zmieniło się na lepsze.

Jakkolwiek nie wszystkie desiderata zawarte w ówczesnem sprawozdaniu komisyi budżetowej zostały spełnione, to niespełnionych pozostało nie wiele, zwłaszcza te, które wymagając znacznych wkładów pieniężnych i dłuższego czasu, musiały zostać rozłożone na lat kilka i są obecnie w toku wykonania, a jeżeli z natury rzeczy musiały przybyć nowe, to nie należy wątpić, że wobec zrozumienia celu i potrzeb Zakładu ze strony kuratora — które z wszelkiem uznaniem podnieść należy — współdziałanie jego z czynnikami nadzorczymi zdoła w niedalekiej przyszłości zapewnić tej pięknej Instytucyi tak pożądaną dla społeczeństwa rozwój.

Funkcyonaryusze.

P. Wilhelm Schmied został stabilizowany na posadzie dyrektora Zakładu. p. Zygmunt Drobner na posadzie ogrodnika i kierownika kursu ogrodniczego.

Od 1. września bieżącego roku mianowano (dla działu chłopców) na posadę ochmistrza p. Kudybę, byłego profesora gimnazyalnego, a na posadę (nowo kreowaną) jego zastępcy, p. Wincentego Rzepę, kwalifikowanego nauczyciela gimnastyki i byłego kierownika Sokoła.

W miejsce dawnych dozorców, którzy okazali się nieodpowiednimi, kreowano 6 posad inspicjentów i uzyskano na nie osobistości o lepszem wykształceniu i dające rękojmię taktownego postępowania z wychowankami.

Szkoly.

1. Szkoła męska 6-cio klasowa.

	w roku 1906/7	w roku 1907/8
uczęszczało wychowanków	149	154
klasyfikowano	140	152
Obyczaje chwalebne otrzymali	21	60
" dobre "	94	69
" dość dobre "	24	23
" naganne "	1	—
Postęp ogólny bardzo dobry	5	12
" " dobry "	58	73
" " dostateczny "	52	43
" " niedostateczny "	13	13
Poprawkę z jednego przedm.	12	11

Nauka słoju bywa udzielaną począwszy od klasy III., w V. zaś i VI. klasach nauka obróbki drzewa i metali.

Nauka gimnastyki zwykłej i szwedzkiej, odbywa się w obszernej i w należyte przyrządy zaopatrzonej sali. W roku 1908 wprowadzono gry i zabawy na boisku w ogrodzie, gdzie wychowankowie pod okiem inspicjentów spędzają przerwy między godzinami nauki.

Śpiew i muzyka są udzielane w 30 godzinach tygodniowo przez osobnego nauczyciela, który jest zarazem kapelmistrzem orkiestry. Ku temu służy osobna sala. Instrumenty są odnowione i skompletowane.

Wszystkie sale szkolne są jasne, wysokie, starannie utrzymane i wentylowane. Ławki (dwumiejscowe) poprawnego typu; na ścianach liczne mapy i tablice do nauki poglądowej. W ostatnich latach założono gabinet przyrodniczy, jak na krótki czas swego istnienia dość obficie zaopatrzone, umieszczony w obszernym lokalu, gdzie się również znajduje biblioteka.

Wynik hospitacji pod względem odpowiedzi uczniów na zadane im pytania wypadł niezupełnie zadowolająco. Ma się wrażenie, że naukę udziela się szablonowo, bez przyzwyczajania uczeni do samoistnego myślenia.

Następujące zestawienie frekwencji w poszczególnych klasach sięga poza czasokres sprawozdania Wydziału krajowego, gdyż odnosi się do obecnego roku szkolnego 1909/10, przytaczam je atoli z powodu — wręcz odwrotnego od zwykłych — stopniowania liczb, mianowicie uczęszcza chłopców:

	Zakładowych	Eksternistów	Razem
do klasy I.	10	4	14
" " II.	14	3	17
" " III.	26	2	28
" " IV.	34	3	37
" " V.	27	—	27
" " VI.	36	1	37
	147	13	160

Eksternistami są synowie funkcyjnaruszów i sług Zakładu.

Anormalny ten stosunek frekwencji spowodowany jest zwyczajem przyjmowania do zakładu chłopców starszych, co nie jest pożądaniem pod względem nauki szkolnej a tem mniej odpowiada celowi Zakładu.

Po ukończeniu szóstej klasy, wychowankowie przechodzą do szkoły rzemiosł, urządzonej w roku 1907 staraniem Wydziału krajowego. O stanie tej szkoły przedkłada Departament II. Wydziału krajowego osobne sprawozdanie, które z tego powodu nie jest przedmiotem niniejszego sprawozdania Komisji budżetowej.

Stan odżywiania sierót dobry, ubranie i bielizna czyste, ale wygląd niektórych chłopców świadczy, że stan zdrowotny (jakkolwiek bezwarunkowo poprawił się w ostatnich latach) zupełnie zadowolającym nie jest; okazuje się więc konieczność ścisłego stosowania się do wniosku Komisji budżetowej z roku 1907 co do badania zgłaszanych sierót i przyjmowania do Zakładu tych tylko, których poprzednie badanie przez lekarza zakładowego okaże jako zupełnie zdrowych, zwłaszcza jako niedotkniętych gruźlicą.

2. Szkoła żeńska 4-o klasowa.

Nauki udzielają w tej szkole SS. Felicjanki, ukwalifikowane przez władze szkolne.

Sierót dziewcząt uczęszczało	w roku 1906/7	w roku 1907/8
wpisanych	96	94
Obyczaje chwalebne otrzymały	42	74
" dobre "	44	17
" dosyć dobre "	10	1
Postęp ogólny bardzo dobry otrzymały	15	20
" " dobry "	35	41
" " dostateczny "	39	25
" " niedostateczny "	7	4
nieklasyfikowano	—	1

W godzinach nadliczbowych pobierają młodsze dziewczęta początki robót ręcznych w celu praktycznego przygotowania do kursu gospodarstwa domowego.

Stan odżywienia dziewcząt dobry, ale (podobnie jak u chłopców) zbyt wiele z pomiędzy nich zdradza anemię i gruźlicę.

I tu może należy ściślej stosować zasadę badania lekarskiego przed przyjęciem do Zakładu, aby ochronić osobniki zdrowe od niechybnego zakażenia.

3. Kurs 4-letni gospodarstwa domowego.

Na ten kurs uczęszczało w roku szkolnym 1906/7: 36, a w roku szkolnym 1907/8: 35 wychowanek.

Starsze pobierają przed południem naukę szycia i kroju, praktycznego gotowania w t. zw. małej kuchni, prania, prasowania i innych zajęć gospodarstwa domowego. Po południu zaś pobierają naukę przedmiotów szkolnych.

Po ukończeniu tego kursu opuściło zakład w roku 1907: 15, a w roku 1908: 8 wychowanek, z pomiędzy tych posiadają uzdolnienie fachowe:

12	jako	kucharki,
4	„	szwaczki,
4	„	praczki,
3	„	pokojoye.

Z nich 15 otrzymało służbę, reszta wróciła do rodziny.

W zawodach powyższych, wychowanki Zakładu znajdują wprawdzie umieszczenie, byłoby jednak wskazane, zaprowadzić w tym kursie dział mający na celu kształcenie dziewcząt na klucznice i szafarki; a więc naukę i praktykę chowu drobiu, mleczarstwa i ogrodnictwa, co wobec niezaprzeczonego podnoszenia się w kraju tych właśnie gałęzi gospodarstwa, zapewniłoby wychowankom korzystne umieszczenie i odpowiadałoby zamiarom fundatora.

Tak w 4-o klasowej szkole żeńskiej, jakoteż w 4-o letnim kursie gospodarstwa domowego, wykonują nadzór, tudzież udzielają teoretyczną i praktyczną naukę SS. Felicjanki. Z uznaniem należy podnieść ich gorliwość, takt i łagodność połączoną ze stanowczością, które to przymioty są niezbędne w wychowaniu dzieci. To też widoczny jest ich dodatni wpływ, nie tylko w nauce szkolnej, ale w oddziaływaniu na umysł wychowanek, które odpłacają im szczerem przywiązaniem.

Nadto dostarczają SS. Felicjanki wikt dla sierót obojga płci, dla uczestników szkoły ogrodniczej, dla prebendaryuszy i prebendaryuszek, nakoniec dla nieżonatych funkcjonaryuszów i służ Zakładu.

Wikt ten, (dzielący się na 3 stoły) jest zdrowy, obfity i smacznie przyrządzony. Kuchnie — tak duże jak małe — odznaczają się wzorową czystością. Zapasy wiktuałów przechowane są w spiżarniach i magazynach starannie wentylowanych.

Dalej sporządzają one (w oddziałach kroju i szycia kursu) pościel, bieliznę i odzież dla wszystkich sierót Zakładu. Li tylko ubrania sukienne dla chłopców i obuwie sporządzone są we warsztatach krawieckim i szewskim szkoły rzemieślniczej.

Nakoniec opiekują się prebendaryuszkami.

4. Szkoła ogrodników.

Do szkoły tej uczęszczało w roku 1906/7: 5, a w roku 1907/8: 6 wychowanków Zakładu.

Naukę 4-o roczną teoretyczną i praktyczną udziela ogrodnik Zakładu, p. Drobnier posiadający urzędową kwalifikację.

Jeżeli liczba wyzwolenców (2 względnie 1 uczeń) jest małą, to powodu szukać należy w okoliczności, że do tej szkoły dotąd przezuaczano wychowanków fizycznie i umysłowo najmniej uzdolnionych.

Oddział starców.

W roku ubiegłym było umieszczonych:

Prebendaryuszy	19
Prebendaryuszek	20
Razem	39

Nadto eksternistów 9 otrzymujących tylko wikt zakładowy.

Wikt ten jest dobry i obfity. Umieszczenie kobiet w budynku głównym, (z osobnym wejściem) i pod dozorem S. S. Felicjanek jest dobre i odpowiada wymogom higieny.

Nie można tego powiedzieć odnośnie do mężczyzn; mieszkają bowiem w jednym z dawnych dworców o szczupłych, po części zawilgoconych pokojach.

Assanacya.

Z poleceń Wysokiego Sejmu do Wydziału krajowego spowodowanych sprawozdaniem Komisji budżetowej z 13. marca 1903 najważniejsze, t. j. odnoszące się do stanu zdrowotnego wychowanków Zakładu w Drohowyżu mogło z natury rzeczy zostać tylko wdrożone, a w stosunkowo tak krótkim czasie nie mogło wydać dostrzegalnych owoców.

Tylko bezwzględne i konsekwentne niedopuszczanie do Zakładu sierót dotkniętych gruźlicą zdeła w przyszłości ochronić ten Zakład przed tą istną plagą naszego kraju.

Co do innych w zakresie higieny z oznaczonych wówczas niedomagań, zostały niektóre zupełnie usunięte, co do innych zaś rozpoczęto roboty i dzięki nie tylko dobrym chęciom, ale i należytemu zainteresowaniu się kuratorzy ważnością tych zmian, można spodziewać się dokończenia ich w stosunkowo niedalekim czasie. I tak:

1. Infirmeryę chłopców przeniesiono prowizorycznie z głównego budynku do parterowego dworku, *niegdyś mieszkanie kuratora w czasie pobytu jego w Drohowyżu. W 3 pokojach mieści się 15 łóżek, nadto pokój (operacyjny) urządzone dla lekarza i umieszczono obok apteczkę.

2. Infirmerya dla dziewcząt mieści się obecnie w budynku głównym i zostaje pod zarządem S. S. Felicjanek.

3. Wychodki, które mimo zaprowadzenia wodociągów, zatrzymywały powietrze wyziewami, przerobiono i urządzone pisuary systemu Belza. Nadto zamiast dawnej posadzki z płytek śliskich i łatwo nasiąkających, ułożono na asfalcie kamionkowe płytki rowkowane, czem wyziewy zupełnie usunięto.

4. Zmieniono urządzenie rezerwoaru w łazienkach.

5. Nieodpowiedniemu umieszczeniu sal szkolnych i sypialnych zaradzono przez urządzenie na II-gim piętrze sal szkolnych, dobrze oświetlonych, powiększonymi oknami, postawiono w salach i na korytarzach piece kaflowe i ułożono posadzkę bukową w rybią łuskę. W salach niegdyś szkolnych na I. piętrze odnowiono wyprawę ścian, postawiono piece kaflowe, ułożono posadzkę i przeznaczono na sypialnie dobrze wentylowane. Sale te wychodzą na obszerny korytarz 5 m. szeroki, 52 m. długi, gdzie chłopcy w czasie słoty spędzają czas wolny od nauki.

6. Rzeźnię umieszczono w nowym murowanym budynku. Urządzenie jej odpowiada wymogom nowoczesnym. Doprowadzono do rzeźni wodociąg.

7. Ogrodzenie Zakładu jest w toku wykonania. Corocznie wstawia się w budżet 5.000 K na budowę muru 2 metry wysokiego, około całego parku.

8. Lodownię z przedziałami na mięso i nabiał, obecnie się buduje.

Stan budynków.

a) Główny 2 piętrowy budynek o 2 bocznych traktach jest w zupełnie dobrym stanie konstrukcyjnym i starannie utrzymany. Front od ogrodu wymaga częściowego odnowienia wyprawy.

b) W niektórych sypialniach dziewcząt, na kurytarzach, w pralni i w szwalni koniecznym jest ułożenie nowej podłogi w miejsce starej mocno wydeptanej.

c) Podwórze przed lewym skrzydłem wymaga zniwelowania.

d) W skrzydle prawem w salach rysunkowych i niektórych warsztatach Szkoły rzemiosł należy wymienić belki nad parterem. Komisya ekspertów technicznych sprawdziła nagłość tej roboty. W kilku miejscach tychże samych lokalów jest podłoga mocno uszkodzona.

e) Dotąd niemożliwym było usunięcie z głównego budynku mieszkań żonatyh funkcyonaryuszów. Stopniowe wybudowanie domów mieszkalnych umożliwiłoby uwolnienie głównego budynku od obecnych niedogodności.

f) Jako pożądane zmiany w budynkach, które jednak ze względu na roboty budowlane pilniejsze i rozpoczęte — będą musiały być odłożone na lata następne, należy wymienić: usunięcie kancelaryi z budynku głównego dla uniknienia napływu robotników tamże się wypłacających; budowa definitywnego szpitala; przebudowa mieszkania lekarza zakładowego; przebudowa oranżeryi.

Układ ze Zgromadzeniem S. S. Felicyanek.

Ze Zgromadzeniem tem zawarto nową umowę zatwierdzoną przez Wydział krajowy do końca października 1911 względem dalszego zarządu oddziałem dziewcząt w Zakładzie Drohowyżkim, wraz ze szkołą, kuchnią z obowiązkiem dostarczania wiktu dla całego Zakładu, szpitala dziewcząt, staruszek i chłopców, pralnią zakładową oraz obowiązek szycia bielizny dla chłopców.

Postanowienie urzędzenia osobnej kuchni dla kształcenia kucharek. Sióstr Felicyanek zajętych w Zakładzie jest 25.

B) Dobra fundacyjne.

I. Nowe umowy zawarte w okresie sprawozdawczym:

1. Folwarki Opary, Dołhe i Szwydka wdzierżawiono do roku 1919 za czynsz roczny 23.500 K bez żadnych dodatków ze strony fundacyi. (Dotąd rocznie 15.000 K z dodatkami 50 sągów drzewa opałowego, 20 fur drzewa materiałowego na sprzęty gospodarskie i 20 fur na opał).

2. Łąki Mikołajowskie do 28. lutego 1911 za czynsz roczny 34.200 koron. (Dotąd po 29.600 K).

3. Łąki Kulikowskie do 31. marca 1910 za 4.200 K. (Dotąd za 3.600 K).

4. Folwark Brzozdowce dotychczasowemu dzierżawcy p. Korzennemu do 24. czerwca 1922 za czynsz roczny 46.500 K, bez żadnych dodatków. (Dotąd 30.660 koron rocznie, z dodatkiem 433 sągów drzewa opałowego i 40 fur materiałowego).

5. Polowanie w lasach nizinnych Mikołajów-Drohowyże do 1911 za czynsz roczny 2.000 K. (Dotąd 1.000 K).

6. Polowanie w lasach Oparskich do 1911 za czynsz roczny 600 K. (Dotąd 200 K).

7. Polowanie górskie w Smorzu i Roźniatowie do 1912 za czynsz roczny 4.200 K. (Dotąd 400 K).

Znaczne w ten sposób uzyskane zwyczajki dochodów, tudzież dalsze podwyższenie uzyskać się mające w latach następnych w miarę expiracji dzierżaw, kuratorya postanowiła (za zgodą Rady administracyjnej) użyć w sposób następujący:

Budynki, których wogóle fundacya posiada około 500 — są w przeważnej części zbudowane z drzewa, bądź też (w mniejszej części) z kamienia bez fundamentu, dachy zaś prawie bez wyjątku kryte gontami lub słomą.

Dotychczas konserwacya tych budynków należała do dzierżawców, którzy za to znacznie mniejsze płacili tenuty dzierżawne, starając się jak najmniejłożyć na naprawę budynków, czem doprowadzili je do stanu oplakanego.

Co do gorzelń, istniał dotąd system nie wydawania gotówki na urządzenia wewnętrzne i aparaty, lecz dozwolano dzierżawcom na umieszczanie swoich własnych aparatów, czem stawali się oni poniekąd współwłaścicielami gorzelń. Aby tym dla fundacyi w wysokim stopniu szkodliwym stosunkom koniec położyć, będą odtąd zwiększone dochody z dzierżaw w pierwszym rzędzie obracane na stopniowe zastąpienie zniszczonych drewnianych budynków nowymi murowanymi, kryte dachówką lub blachą. Tą drogą uzyska się znacznie wyższe tenuty dzierżawne. Co do gorzelń zaś zostaną kosztem fundacyi odnowione, co spowoduje znaczne podniesienie dochodów i umożliwi amortyzacyę kapitałów użytych na budowę nowych budynków i aparatów gorzelnianych.

Dalej zatwierdził Wydział krajowy w latach 1907 i 1908 umowę o sprzedaż skrawków gruntów w Żydaczowie o powierzchni 2 morgów 163 sążni za 2.026 K, tudzież szereg uchwał Rady administracyjnej co do zaciągnięcia na majątku zakładowym fundacyi pożyczek na budowę domów mieszkalnych i gorzelń, tudzież wykonanie drenowań w rozmaitych folwarkach fundacyi.

Gospodarka w lasach fundacyjnych.

Pismem z 18. lipca 1907 kuratorya przedłożyła Wydziałowi krajowemu sprawozdanie o uporządkowaniu gospodarstwa lasowego następującej treści:

1. W rewirach Roźniatów, Stulsko, Ilów i Brzozdowce (około 5.450 ha) przerobiono cały plan gospodarczy; rozpoczął się II. 20-letni okres gospodarczy i w roku bieżącym przeprowadzoną będzie rewizya gospodarcza.

2. W Oparach (około 650 ha) las służy przeważnie na zaspakajanie własnej potrzeby leśniczych 4 folwarków. Tam gospodaruje się w kierunku, który Komisya za właściwy uznała. Na razie sprzedano 920 sztuk przestarzałych dębów za 46.000 K.

3. W Ostałowicach (około 500 ha) przeprowadzoną będzie w roku bieżącym rewizya gospodarcza.

4. W lasach Roźniatowskich (około 2.150 ha) na wniosek Komisji lustracyjnej sprzedano po 8.000 kub. m. przez 3 lata. Na wyrębówisku kulturuje się przeważnie świerk.

5. W lasach dóbr Smorze i Klimiec (około 5.100 ha) zebrano dokładne daty celem wdrożenia sprzedaży około 1.700 ha na lat 20.

6. W Żabiu (około 13.000 ha) poczyniła fundacya znaczne inwestycje w celu zaprowadzenia i uwidocznienia granic a to granic ustalonych kopcami i w długości 224 km., zaś granic oznaczonych przecięciem linii lasowych około 100 km. Stosunki własności zbliżają się do stanowczego ustalenia przez ukończenie prawie wszystkich sporów. Dawne halizny zalesiono świerkiem.

Obwieszczeniem c. k. Namiestnictwa z dnia 11. kwietnia 1908 r. L. IX. 990/24 wprowadzającym w wykonanie ustawę krajową z 15. czerwca 1904, objęto wszystkie gminy, w których znajdują się lasy fundacyjne, z wyjątkiem Opar

i Ostalowie. Wskutek tego na każdy wyrąb musi fundacya otrzymać specjalne pozwolenie od c. k. władzy.

Na podstawie powyższych wywodów, Komisya budżetowa wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o stanie fundacyi Stanisława hr. Skarbka za czas od r. 1907 do połowy r. 1909.
2. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby i nadal zwracał uwagę fundacyi, by do Zakładu sierót w Drohowyżu bezwarunkowo tylko takie dzieci przyjmowano, które poprzednio badane przez lekarza zakładowego, okazały się zupełnie zdrowe, zwłaszcza niedotknięte gruźlicą.
3. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby spowodował zarządzenia, któreby zapewniły w możliwie najbliższym czasie wymianę belków w prawem skrzydle głównego budynku Zakładu w Drohowyżu.

Przewodniczący:

Piniński.

Sprawozdawca:

Sala.